

ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПРОБЛЕМНІ ПІДХОДИ У РОЗМЕЖУВАННІ КОМПЕТЕНЦІЙ

MEDIATION AND DISPUTE RESOLUTION PROCEDURES WITH THE PARTICIPATION OF A JUDGE: PROBLEMATIC APPROACHES IN DEFINING COMPETENCES

Рябко Є.О., аспірант кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет

У статті здійснено аналіз процедур медіації та врегулювання спору за участю судді. Встановлено, що стаття 4 ЦПК України лише закріплює право на звернення до суду за захистом. Обґрунтовано доцільність доповнення ЦПК України нормою, що регламентувала б право на звернення до суду або іншого посередника на будь-якій стадії цивільного процесу.

Доведено, що законодавстві, що регламентує застосування процедур альтернативного вирішення спору, мають місце контрверсії. Так, законодавець не лише використовує різну термінологію щодо опису одного і того ж правового явища, а й ототожнює альтернативні способи вирішення спору незважаючи на те, що врегулювання спору за участю судді застосовується у випадку коли спір між сторонами вже виник на відміну від медіації. В одних випадках, йдеться про врегулювання спору за участю судді, в інших – про сприяння примиренню сторін.

Виокремлено відмінності процедур медіації і врегулювання спору за участю судді. До них віднесено: суб'єктний склад (при врегулюванні спору за участю судді він є вужчим); процедурні етапи: строки проведення процедур; можливість/не можливість; кінцевий результат застосування процедур (ухвала, мирова угода); затвердження результатів (судом, підписами учасників спору).

Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства в частині покращення компетенцій майбутніх медіаторів, а також суддів, які проводитимуть процедуру врегулювання спору за участю судді. Запропоновано частину 1 статті 10 Закону України «Про медіацію» викласти у наступній редакції: Базова підготовка медіаторів здійснюється «за умови наявності у особи вищої юридичної освіти не нижче першого (бакалаврського) рівня» за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Частину 1 статті 201 викласти у такій редакції: «Врегулювання спору за участю судді проводиться за умови наявності сертифіката, що підтверджує проходження спеціального навчання з набуття компетентностей судового медіатора за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання».

Набула подальшого розвитку пропозиція щодо доцільності запровадження обов'язковості процедури врегулювання спору за участю судді за окремими категоріями справ (про розірвання шлюбу за взаємною згодою, про стягнення безспірної заборгованості або аліментів, деякі споживчі спори тощо).

Ключові слова: альтернативне вирішення спору, врегулювання спору, примирні процедури, медіація, мирова угода, суддя, судовий розгляд, цивільне судочинство.

The article analyzes the procedures for mediation and dispute resolution with the participation of a judge. It is established that Article 4 of the Civil Procedure Code of Ukraine only enshrines the right to apply to the court for protection. The expediency of supplementing the Civil Procedure Code of Ukraine with a norm that would regulate the right to apply to the court or another mediator at any stage of the civil process is substantiated.

It is proven that there are controversies in the legislation regulating the application of alternative dispute resolution procedures. Thus, the legislator not only uses different terminology to describe the same legal phenomenon, but also identifies alternative methods of dispute resolution despite the fact that dispute resolution with the participation of a judge is applied in cases where a dispute between the parties has already arisen, unlike mediation. In some cases, it is about resolving the dispute with the participation of a judge, in others – about promoting reconciliation of the parties.

The differences between mediation procedures and dispute resolution with the participation of a judge are highlighted. These include: the subject composition (when resolving a dispute with the participation of a judge, it is narrower); procedural stages: terms of procedures; possibility/impossibility; final result of the application of procedures (resolution, settlement agreement); approval of results (by the court, by signatures of the parties to the dispute).

Proposals are substantiated for improving domestic legislation in terms of improving the competencies of future mediators, as well as judges who will conduct the dispute resolution procedure with the participation of a judge. It is proposed to set out part 1 of Article 10 of the Law of Ukraine "On Mediation" in the following wording: Basic training of mediators is carried out "provided that the person has a higher legal education of not lower than the first (bachelor's) level" according to a program with a volume (duration) of at least 90 hours of training, including at least 45 hours of practical training. The basic training program for a mediator includes theoretical training and practice of practical skills. Part 1 of Article 201 shall be worded as follows: "Dispute resolution with the participation of a judge shall be carried out subject to the availability of a certificate confirming the completion of special training to acquire the competencies of a judicial mediator under a program with a volume (duration) of at least 90 hours of training."

The proposal on the feasibility of introducing a mandatory procedure for dispute resolution with the participation of a judge for certain categories of cases (on divorce by mutual consent, on the collection of undisputed debt or alimony, some consumer disputes, etc.) has been further developed.

Key words: alternative dispute resolution, dispute resolution, conciliation procedures, mediation, settlement agreement, judge, trial, civil proceedings.

Актуальність. Доцільність запровадження неюрисдикційних способів захисту (примирних процедур для вирішення спорів) сьогодні не викликає сумнівів. Учені та практики звертають увагу на такі їх переваги такі як: простота, універсальність, оперативність, доступність, гнучкість, конфіденційність [1, с. 15]. Проте наголошують на тому, що найбільш ефективними для застосування вони будуть при вирішенні таких спорів: що виникають із відносин спадкування; що виникають із трудових правовідносин; що виникають із житлових відносин; щодо

прав інтелектуальної власності; про захист немайнових прав фізичних осіб; спори про недоговірні зобов'язання (зокрема щодо відшкодування шкоди); пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів» [2, с. 106].

Перевагу при виборі примирних процедур зазвичай надають медіації, арбітражу (третейськими судам) і врегулюванню спору за участю судді [3; 4; 5; 6]. Водночас доводиться констатувати, що за період свого існування (з 2017 року запроваджено інститут врегулювання спору

за участі судді; у 2021 році прийнято Закон України «Про медіацію» [7], у 2004 році Закон України «Про третейські суди» [8]) примирні процедури не набули широкого застосування через низку чинників [4; 9]. Насамперед відмічають неналежне розмежування компетенцій судді і медіатора, суперечності у діяльності судді щодо врегулювання спору, відсутність взаємоузгодженої процедури діяльності судді і медіатора щодо врегулювання спору тощо. У зв'язку з цим, вважаємо, що подальше дослідження діючого законодавства і зарубіжної практики діяльності судді і медіатора, їх компетенцій при врегулюванні спорів є перспективним напрямом дослідження як з практичної площини, так і з позицій подальшого удосконалення вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Альтернативні способи вирішення спорів були предметом дослідження таких зарубіжних учених як: Alexander N., Blake S., Browne J., Sime S., Brown H. J., Marriot A. Q., Hopt K. J., Harris D., Steffek F., Yoshifumi Tanaka ті інші. Вітчизняні наукові і практики також досліджували зміст та процедури альтернативного врегулювання спорів, серед низки праць виокремимо роботи К.С. Бондаренко, О.В. Белей, П. Даниленко, С.С. Герасимчук, Н. А. Мазаракі, В.Ю. Мамницького, С.С. Мирзи, О.Є. Костюченко, Т. Степанової, І.В. Чеховської, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, І.Г. Ясиновського тощо.

Окремі дослідження присвячено медіації. Варто виокремити праці таких дослідників як: Н.Л. Бондаренко-Зелінська, Т.П. Зубро, Я.П. Любченко, В. Махінчук, Ж.В. Мішина, Г.О. Огренчук, О.О. Карамаза, С.Г. Кузьменко, Н.Б. Писаренко, М. Я. Поліщук, В. І. Цимбалюк та інші. Вивченню альтернативного способу – врегулюванню спору за участю судді присвятили свої праці О.В. Горєцький, І.О. Ізарова, Ю.С. Коляснікова, В.В. Комаров, М.П. Курило, О.О. Маркова, Ю.Д. Притика, Г.П. Тимченко, О.С. Ткачук, О.В. Шутенко, О.С. Шукін та інші.

Водночас подальшого вивчення потребують процедури медіації та врегулювання спору за участю судді, а також компетенції судді і медіатора при їх застосуванні.

Мета статті. Здійснення аналізу процедур медіації та врегулювання спору за участю судді, виявлення їх відмінностей, дослідження компетенцій судді і медіатора при застосуванні альтернативного способу вирішення спору, визначення напрямів удосконалення вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері.

Виклад основного матеріалу. Реформа судової системи, яка триває протягом останнього десятиліття в Україні актуалізувала необхідність вивчення позитивного зарубіжного досвіду запровадження неюрисдикційних способів вирішення спорів. Одними із найбільш затребуваними є медіація, законодавчу основу якої в нашій країні становить Закон України «Про медіацію» [7] і врегулювання спору за участю судді, який було запроваджено у 2017 році [10] і набуло подальшого удосконалення у 2020 році [11]. Щодо останнього варто звернути увагу на позитивні аспекти запровадження такого альтернативного способу вирішення спору. До таких можна віднести відсутність додаткових грошових витрат для проведення процедури (вартість її покривається за рахунок судових витрат); відсутність ризиків, пов'язаних із строками позовної давності, у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подання позову до суду; доступність для сторін; додаткові стимули у вигляді 50% судового збору у випадку врегулювання спору.

Проте незважаючи на наведене вище доводиться констатувати, що на практиці наведені вище способи врегулювання спорів часто ототожнюються на практиці [12], що обумовлює низку проблем як у законодавчій площині, так і при навчанні майбутніх суб'єктів їх застосування, що негативно впливає на якість їх роботи. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розмежувати їх відмінні риси. Як

слухно зазначає О.В. Горєцький «у п. 2 ч. 5 ст. 12 ЦПК України законодавець, закріплюючи положення щодо змагальності сторін, вказує на обов'язок суду сприяти врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами. При цьому ч. 1 ст. 201 ЦПК України встановлює, що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. А ч. 5 ст. 211 ЦПК України передбачає, що під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін» [13, с. 142].

Як видно із наведених норм, зазначає науковець, «законодавець не лише використовує різну термінологію щодо опису одного і того ж правового явища. В одних випадках, йдеться про врегулювання спору за участю судді, в інших – про сприяння примиренню сторін [13, с. 142]. Відтак сприяти примиренню сторін можна не лише застосовуючи процедуру врегулювання спору за участю судді, а й медіацію.

Слід також зазначити, що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 201 ЦПК України [14]), а сприяння примиренню сторін може мати місце і під час судового розгляду. Можливість здійснення процедури примирення сторін під час інстанційного перегляду судових рішень законодавство взагалі не передбачає.

Досліджуючи зарубіжний досвід застосування медіації Н.М. Гресь звертає увагу на те, що «у Польщі з січня 2016 р. відповідно ст. 10 Цивільного процесуального кодексу Польщі суд повинен прагнути до мирової угоди на кожній стадії провадження у випадках, допустимості укладення мирової угоди. Суддя має можливість всебічно оцінити медіабельність спору, при слуханні справи надати сторонам інформацію про можливість його вирішення альтернативним способом [15, с. 144].

Проте в законодавстві України примирення сторін на будь-якій стадії цивільного процесу відсутнє. Окрім того варто зауважити, що в зазначеній вище редакції ЦПК України неможливо ототожнювати медіацію і врегулювання спору за участю судді. Також слід зазначити, що врегулювання спору за участю судді застосовується у випадку коли спір між сторонами вже виник на відміну від медіації, яка має на меті, перш за все, запобігти виникненню або врегулювати спір шляхом переговорів. Аналіз норм статей ЦПК України [14] щодо врегулювання спору за участю судді (ст. 201–205) доводить те, що норми ЦПК України прямо не передбачають права сторін звернутися до суду або якого-небудь іншого посередника з метою проведення процедури врегулювання спору. Стаття 4 ЦПК України лише закріплює право на звернення до суду за захистом [14]. Тому доцільним видається доповнити ЦПК України нормою, що регламентувала б право на звернення до суду або іншого посередника на будь-якій стадії цивільного процесу.

Варто також звернути увагу на різний суб'єктний склад досліджуваних способів врегулювання спорів. При проведенні медіації участь беруть сам медіатор, сторони медіації, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені попередньо за домовленістю сторін медіації, у випадку врегулювання спору за участю судді суб'єктами є суддя, сторони, представники сторін, перекладач. Відтак при проведенні медіації коло суб'єктів є значно більшим ніж при врегулюванні спору за участю судді.

Ще однією відмінністю є те, що у випадку не вирішення спору за участю судді повторне проведення процедури не допускається (ч. 2 ст. 202 ЦПК України [14]), а у випадку проведення медіації це можливо.

Варто також звернути увагу на строки проведення процедур. Так, врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення (ч. 1 ст. 205 ЦПК України [14]), а у випадку застосування медіації тривалість врегулювання спору може

становити від 1-2 тижнів до 3-4 місяців або ж перевищувати ці строки.

Припинення врегулювання спору за участі судді відбувається шляхом прийняття ухвали (ч. 1 ст. 202 ЦПК України [14]), а медіація припиняється укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації; із закінченням строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації; у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації; у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена; у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації; в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації (ст. 17 Закону України «Про медіацію») [7].

Мирова угода, яка стала наслідком успішного врегулювання спору за участю судді має бути обов'язковою затверджена судом (ч. 4 ст. 207 ЦПК України [14]), а медіаційна угода затвердження не потребує. Виконання мирової угоди затвердженою ухвалою суду є виконавчим документом (ч. 2 ст. 208 ЦПК України [14]), а угода, укладена за результатами проведення медіації здійснюється особами, які її підписали і взяли на себе обов'язки щодо її виконання. Відтак угода за результатами медіації виконується сторонами добровільно, а мирова угода затверджена ухвалою суду, у випадку її невиконання, може бути поданою у виконавчу службу для виконання судових рішень.

У контексті питань, що розглядаються, актуальною є і проблема так званої обов'язковості процедури врегулювання спору. Вітчизняне процесуальне законодавство не містить положень щодо обов'язкового проведення процедури врегулювання спору. Це можуть бути справи про розірвання шлюбу за взаємною згодою, про стягнення безспірної заборгованості або аліментів, деякі споживчі спори тощо.

Цікавими є також законодавчі підходи до вирішення проблеми забезпечення конфіденційності процедури врегулювання спору. У ч. 7 ст. 203 ЦПК України передбачається, що інформація, отримана однією зі сторін, а також суддею в ході проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Тобто сторони не мають права розголошувати отримані відомості. Вважаємо, що у ст. 78 ЦПК України необхідно внести уточнення, за яким неприпустимими вважатимуться докази, що містять відомості, отримані під час здійснення процедури врегулювання спору за участю судді [13, с. 163].

Окремо варто звернути увагу на компетенції судді і медіатора при врегулюванні спору. Перш за все привертає увагу законодавчі вимоги до базової підготовки медіатора. Так, згідно ч. 1 ст. 10 Закону України «Про медіацію» «базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок» [7]. Аналіз норм статей згаданого Закону дозволяє зробити висновок про відсутність вимог стосовно наявності в майбутнього медіатора вищої юридичної освіти хоча медіатор має володіти навиком укладання угод і надавати юридичні поради (тобто наявність юридичних знань є необхідною). У зв'язку з цим вбачається необхідність внесення змін до Закону України «Про медіацію» де передбачити наявність у медіатора вищої юридичної освіти.

Щодо суддів – вимоги до наявності вищої юридичної освіти і стажу професійної діяльності у сфері права є обов'язковими. Наразі примирну процедуру в цивільному процесі України здійснює суддя, у провадженні якого знаходиться цивільна справа. Згідно з ч. 1 ст. 201 ЦПК України врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Професійний суддя не завжди може бути успішним медіатором, оскільки вивчаючи матеріали справи, наявні у справі

докази, суддя формує власну правову позицію і ця обставина може перешкоджати процесу з'ясування справжніх інтересів сторін під час процедури примирення. Крім того, процесуальна обмеженість предметом і підставами позову не дають судді можливості широко розглянути відносини сторін у цілому. Наскільки виправданим видається цей підхід? Яку якість матиме примирна процедура, враховуючи значне суддівське навантаження, необхідність виконання суддями свого основного обов'язку – розгляду і вирішення справи і чи володіють судді необхідними компетенціями для застосування такої процедури? Досвід зарубіжних країн і проведених пілотних проектів в Україні [16] щодо запровадження такої процедури доводить доцільність обов'язкового проходження суддями, які претендують на роль судових медіаторів, спеціального навчання, що дасть їм змогу здійснювати професійний підхід до врегулювання конфліктів. Вважаємо, що закріплення такої вимоги до суддів є обов'язковою умовою проведення процедури врегулювання спору за участі судді.

Висновки. Доведено, що законодавстві, що регламентує застосування процедур альтернативного вирішення спору, мають місце контрверсії. Так, законодавець не лише використовує різну термінологію щодо опису одного і того ж правового явища, а й ототожнює альтернативні способи вирішення спору незважаючи на те, що врегулювання спору за участю судді застосовується у випадку коли спір між сторонами вже виник на відміну від медіації. В одних випадках, йдеться про врегулювання спору за участю судді, в інших – про сприяння примиренню сторін.

Встановлено, що стаття 4 ЦПК України лише закріплює право на звернення до суду за захистом. Обґрунтовано доцільність доповнення ЦПК України нормою, що регламентувала б право на звернення до суду або іншого посередника на будь-якій стадії цивільного процесу.

Виокремлено відмінності процедур медіації і врегулювання спору за участю судді. До них віднесено: суб'єктний склад (при врегулюванні спору за участі судді він є вужчим); процедурні етапи: строки проведення процедур; можливість/не можливість; кінцевий результат застосування процедур (ухвала, мирова угода); затвердження результатів (судом, підписами учасників спору).

Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства в частині покращення компетенцій майбутніх медіаторів, а також суддів, які проводитимуть процедуру врегулювання спору за участі судді. Запропоновано частину 1 статті 10 Закону України «Про медіацію» викласти у наступній редакції: 1. Базова підготовка медіаторів здійснюється *«за умови наявності у особи вищої юридичної освіти не нижче першого (бакалаврського) рівня»* за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Частину 1 статті 201 викласти у такій редакції: «Врегулювання спору за участю судді проводиться за умови наявності сертифіката, що підтверджує проходження спеціального навчання з набутий компетенцій судового медіатора за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання». Частину 1 в діючій редакції замінити на частину 2, а частину 2 на частину 3.

Набула подальшого розвитку пропозиція щодо доцільності запровадження обов'язковості процедури врегулювання спору за участю судді за окремими категоріями справ (про розірвання шлюбу за взаємною згодою, про стягнення безспірної заборгованості або аліментів, деякі споживчі спори тощо).

Перспективним напрямом дослідження, на нашу думку, видається поглиблений аналіз процедур медіації та врегулювання спору за участі судді з метою розробки пропозицій щодо їх розмежування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чеховська І.В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав : навчальн. посіб. / І. В. Чеховська Ірпінь : *Державний податковий університет*, 2022. 428 с.
2. Алімов К.О. Медіація як альтернатива судовому розгляду в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 104-107.
3. Чеховська І.В., Божук І.В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2.(94) С. 246–258.
4. Чеховська І.В., Божук І.В. Медичний арбітраж (третейський суд) як альтернатива цивільним судам у медичних спорах. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2. С. 93–98.
5. Чеховська І. В., Довга М.О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. Вип. 3 (12). С. 123–138.
6. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Врегулювання спору за участі судді в цивільному судочинстві та медіація: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 167–170.
7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
8. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
9. Мележик Ю. Врегулювання спору за участю судді, медіація, мирова угода, врегулювання спору в третейському суді як заходи альтернативного вирішення спорів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск № 1. 2025. С. 200–205. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/34.pdf>
10. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
11. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15.01.2020 р. № 460-IX. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20#Text>
12. Степанова Т. Щодо розмежування понять «медіація», «досудове урегулювання спору» та «урегулювання спору за участю судді». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/8.pdf#
13. Горецький О.В. Процедури примирення в цивільному судочинстві. дис. ... кандидат юрид. наук. Київ, 2019. 212 с.
14. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
15. Гресь Н. М. Медіація як спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків. 2023. 210 с.
16. Примирення сторін vs вирішення справи. Нова роль суду у вирішенні конфліктів. URL: https://sk.ua/wp-content/uploads/sk_files/primirennya_storin_vs_virishennya_spravi.pdf